

7. IZLAGANJE

Smjernice za integralni pristup zaštiti industrijskog naslijeda u Tuzli
Tijana Veljković

Istraživanje provedeno u sklopu doktorskog rada autora bazira se na pretpostavci da integrirana zaštita industrijskog naslijeda u Tuzli može pružiti efikasnije mjere u promoviranju ostataka industrijske kulture, koja je imala značajnu transformativnu ulogu u urbanom i društvenom razvoju grada. Ograničena inkluzija naučnog i javnog aspekta u aktuelnim procesima izrade urbanističkih planova stare industrijske zone u Tuzli rezultirala je neprimjerenim prostornim intervencijama i zanemarivanju pojedinih elemenata koji čine sastavne dijelove industrijskih sistema. Ovim radom se pruža uvid u kompleksnost ove kategorije graditeljske baštine te potencijal zaštite različitih dimenzija, mjerila te kategorija industrijskih građevina i cjelina, s ciljem valorizacije i prenamjene u skladu s principima održivog razvoja.

BIOGRAFIJE UČESNIKA

(1) Dr. Sonja Ifko je arhitektica, vanredna profesorica na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Ona je voditeljica Interdisciplinarnog interfakultetskog instituta za održivu baštinu Sveučilišta u Ljubljani. Njena glavna istraživačka područja obuhvaćaju arhitektonsku i urbanu baštinu 19. i 20. stoljeća, urbanu regeneraciju i prilagodljivu ponovnu upotrebu lokaliteta industrijske baštine, konzervaciju i interpretativnu prezentaciju baštinskih lokaliteta. Autorica je i koautorica brojnih znanstvenih radova i knjiga, uključujući „Zaštita i ponovna upotreba lokaliteta industrijske baštine: Dileme, problemi i primjeri“, koju je objavio ICOMOS Slovenija 2018. godine. Trenutno vodi nacionalni istraživački projekt pod nazivom: „Baština za inkluzivnu održivu transformaciju HEI-TRANSFORM“. Predsjednica je Slovenskog nacionalnog odbora ICOMOS i nacionalna predstavnica Slovenije u TICCIH-u.

(2) Dr. Nana Palinić, dipl. ing. arh., redovita je profesorica i znanstvena savjetnica iz područja arhitekture i urbanizma. Rođena je u Rijeci, gdje je završila osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirala je, magistrirala i doktorirala na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Radila je kao arhitekt, arhivist i sveučilišni profesor. Bavi se istraživanjem i valorizacijom graditeljskog naslijeda Rijeke i riječke regije. Tekstove o istraživanju povijesti riječke arhitekture, posebno zgrada za industriju, kulturu, zdravstvo i promet objavljuje u domaćoj i stranoj periodici. Autorica je i koautorica 10 autorskih i uredničkih knjiga, više od 150 znanstvenih i stručnih članaka, projekata i izložbi. Članica je više strukovnih udruženja iz područja arhitekture, povijesti i kulture, te članica Upravnog odbora udruge Pro Torpedo. Za doprinos istraživanju povijesti hrvatske i riječke arhitekture nagrađena je s više nagrada i priznanja.

(3) Dr. Slavica Stamatović Vučković je vanredna profesorka i prodekanica za međunarodnu saradnju na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta Crne Gore. Magistrirala je na Univerzitetu „La Sapienza“ u Rimu i doktorirala na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Autorka je monografije Arhitektonska komunikacija: Kulturni objekti u Crnoj Gori 1945-2000 (Univerzitet Crne Gore, 2018), za koju je dobila nagradu na Trećem crnogorskom salonu arhitekture; knjige Spomenici Drugog svjetskog rata u Crnoj Gori (Expedito, Kotor, 2020), kao i brojnih naučno-istraživačkih radova objavljenih u domaćim i stranim časopisima i publikacijama. Učestvovala je na XI bijenalni arhitekture u Veneciji 2008. godine. Među dobitnicima je najvećeg državnog priznanja - Trinaestojulske nagrade (2009).

(4) Ivana Kocevska samostalna je savjetnica u području zaštite kulturne baštine. Master manager iz UNESCO-ove katedre „Kulturna politika i menadžment (Interkulturalizam i medijacija na Balkanu)“ na Sveučilištu umjetnosti u Beogradu i Lyonu. Diplomirana je učiteljica umjetnosti - kipar (potprogram konzervacija i restauracija) Fakulteta likovnih umjetnosti pri Sveučilištu „Sv. Ćiril i Metod“ u Skoplju. Od dodiplomskog studija do danas surađivala je s raznim domaćim i međunarodnim civilnim organizacijama i institucijama na brojnim projektima posvećenim zaštiti kulturne baštine, kao što su ICCROM, Kulturna baština bez granica (CHwB), Centar za urbani razvoj – Beograd, udruga „KulturAll“, NU Stobi i dr. Od posebnog značaja je njen aktivno učešće u radu NK ICOMOS Makedonija, gdje je 2021. godine vodila projekt „Perspektive zaštite industrijske baštine“ i bila suurednica istomene publikacije. Od 2023. je i predsjednica Nacionalnog znanstvenog odbora za pripremu kulturne baštine za obranu od katastrofa i članica Savjetodavnog odbora.

(5) Dr. Anica Draganić je vanredna profesorka istorije arhitekture i očuvanja kulturnog nasleđa na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu, Srbija. Doktorirala je na Univerzitetu u Beogradu odbranivši temu Tri veka vojvođanskih pivara: kontekst i kontinuitet. Naučna interesovanja profesorke Draganić su usmerena na moderno arhitektonsko nasleđe, s posebnim fokusom na industrijsko nasleđe i njegov savremeni potencijal. Trenutno se posebno interesuje za industrijsko nasleđe iz socijalističkog perioda. Svoja istraživanja o različitim aspektima industrijskog nasleđa Centralne Evrope publikovala je u časopisima, monografijama i zbornicima s konferencijama, ali i prikazivala na izložbama. Predavala je na univerzitetima u Alcali de Henares (Španija), Pečuju (Mađarska), Kaunasu (Litvanija). Kao stipendista Getty Conservation Institutea (septembar-decembar 2019) istraživala je teorijska i praktična pitanja industrijskog nasleđa u SAD-u. Predsednica je TICCIH Srbija.

(6) Mr. Goran Arčabić rođen je u Zagrebu 1977. godine. Završio je studije Povijest te Hrvatski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na istom fakultetu završio je poslijediplomski magistarski studij Hrvatska povijest te dovršava poslijediplomski doktorski studij Moderna i suvremena hrvatska povijest u europskom i svjetskom kontekstu. Tema disertacije je planska industrijsifikacija u Hrvatskoj tijekom prve petoljetke (1947-1952). Zaposlen je u Muzeju grada Zagreba u zvanju muzejskog savjetnika. Od 2009. do 2018. godine vodio je projekt Zagrebačka industrijska baština: povijest, stanje, perspektive. U sklopu projekta realizirane su tri studijske izložbe, niz edukativnih i informativnih izložbi te stručni skupovi s ciljem razmjene međunarodnih iskustava u zaštiti industrijskog nasleđa. Programi u sklopu projekta uključivali su suradnju sa zagrebačkom lokalnom upravom, s visokoškolskim ustanovama te s centrima za zaštitu industrijske baštine iz inozemstva. Godine 2018. objavio je dvije publikacije u kategoriji stručne knjige, u kojima je sumirao rezultate istraživanja provedene za potrebe studijskih izložbi u sklopu projekta.

(7) Dr. Tijana Veljković je arhitektica iz Tuzle, BiH, a trenutno živi u Zagrebu. Diplomirala je na Arhitektonskom fakultetu u Sarajevu 2012. godine, nakon čega je dobila jednogodišnji angažman u Zavodu za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog nasleđa TK. Kao rezultat njenog rada u Zavodu kreirana je putujuća izložba pod nazivom Kuća sjeveroistočne Bosne, a koja je reprezentativni primjer terenskog istraživanja kompletne tipologije tradicionalnog graditeljstva, prema arhitekti dr. Muhamedu Kadiću, na području Tuzlanskog kantona. Specijalizirala se u oblasti arhitektonske restauracije u Turskoj i doktorirala na Univerzitetu „Mimar Sinan“ u Istanbulu 2022. godine odbranivši temu Prijedlog integrirane zaštite industrijskog nasleđa na primjeru proizvodnje soli u Tuzli. Tokom doktorskih studija radila je na projektima restauracije tradicionalnih stambenih građevina u gradovima Kayaköy, Bergama i Havran u Turskoj, te na projektu restauracije Manastira Hrista Filantropa, u sklopu druge faze radova na restauraciji odbrambenih zidina na historijskoj peninsuli u Istanbulu.

(8) Dr. Maja Pličanić, arhitektica, doktorirala je na Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu 2021. godine, odbranivši temu: „Prilozi za metodološki postupak zaštite graditeljskog nasleđa kroz aktivnu zaštitu industrijskog nasleđa grada Sarajeva“. Od 2006. aktivno učestvuje u nastavi na Univerzitetu u Sarajevu – Pedagoškom fakultetu, na Odsjeku Kultura življena i tehnički odgoj, gdje je i danas zaposlena u zvanju docenta za naučnu oblast Kulturno nasleđe BiH. Kao istraživačica u polju kulturnog nasleđa, s posebnim fokusom na industrijsko nasleđe i nasleđe 20. stoljeća, publicirala je i izlagala na međunarodnim konferencijama više autorskih i koautorskih radova. Stalna je članica Udruženja Nacionalnog komiteta ICOMOS u Bosni i Hercegovini od 2010. i TICCIH od 2021. godine.

Dok međunarodne organizacije za zaštitu spomenika danas pokušavaju pronaći odgovor kako očuvanje kulturne baštine može potaknuti klimatske akcije, te promoviraju ulogu baštine kao pokretača održivog razvoja, pojedine zemlje u regionu ne prepoznaju značaj industrijskog naslijeda koje predstavlja neupitne dokaze o procesu industrijsifikacije, najveće ekonomski i društvene revolucije u historiji čovječanstva. Ova kulturna kategorija ostaje zanemarena. Njene historijske, društvene, naučne i estetske vrijednosti i dalje nisu prihvaciene od javnosti, službenih politika i konzervatorskih organizacija, kao sastavni dio kulturne tradicije, o čemu svjedoči i trenutna lista nacionalnih spomenika BiH. Rušenje jednog od najznačajnijih industrijskih spomenika, Električne centrale u Sarajevu, zahtijeva da akademika javnost hitno dje luje na isticanju značaja i vrijednosti ove kulturne baštine. Okrugli stol okupio je profesionalce i znanstvenike iz zemalja regionala s kojima BiH dijeli dio zajedničke industrijske prošlosti. Osnovni cilj je uspostava što kvalitetnije saradnje i povezivanja na polju razmjene iskustava i znanja u oblasti zaštite industrijskog nasleđa.

Planirana akademska rasprava je prvi korak u bosanskohercegovačkoj javnoj percepciji ovog značajnog nasleđa kao dijela nacionalne i univerzalne baštine.

UNIVERZITET U SARAJEVU –
PEDAGOŠKI FAKULTET I NK ICOMOS U
BIH ORGANIZUJU OKRUGLI STOL

PERSPEKTIVE INDUSTRIJSKOG NASLJEĐA

15.12.2023.
09:30

STUDIO URBANOG
DIZAJNA
SARAJEVO,
VRAZOVA 3

POKROVITELJ: MINISTARSTVO ZA NAUKU,
VISOKO OBRAZOVANJE I MLADE KANTONA
SARAJEVO

PROGRAM**9:30 - 10:00****Pozdravna obraćanja:**

- NK ICOMOS u BiH
- Pedagoškog fakulteta u Sarajevu
- voditeljice projekta

10:00 - 10:15**Uvodna riječ:**

dr. Miles Oglethorpe,
predsjednik TICCIH-a

10:15 - 11:15**I radna sesija:
STANJE, PERSPEKTIVE I
KREATIVNI PRISTUPI U ZAŠTITI
INDUSTRIJSKOG NASLJEDA**

SONJA IFKO
Industrijska baština kao nositelj
održive i regenerativne budućnosti

NANA PALINIĆ
Industrijska baština Rijeke –
povijest, stanje i perspektive

SLAVICA STAMATOVIĆ VUČKOVIĆ
(Ne)iskorišćeni potencijali
industrijskog nasljeđa u Crnoj Gori

IVANA KOCEVSKA
Prema zaštiti makedonske
industrijske baštine

11:15 - 11:45**Kafe-pauza****11:45 - 12:45****II radna sesija:
AKTUELNA PITANJA U
ISTRAŽIVANJU INDUSTRIJSKE
BAŠTINE, TEORIJSKI I
METODOLOŠKI OKVIR**

ANICA DRAGANIĆ
Preispitivanje vrednosti
socijalističke industrijske baštine

GORAN ARČABIĆ
Nasljeđe planske
industrijalizacije 1947-1952.

TIJANA VELJKOVIĆ

Smjernice za integralni pristup
zaštiti industrijskog nasljeđa u Tuzli

MAJA PLIČANIĆ

Prikaz metodološkog pristupa za
zaštitu graditeljskog industrijskog
nasljeđa grada Sarajeva

12:45 - 13:15**Diskusija i zaključna razmatranja**

Moderatori: Elša Turkušić
Jurić i Miroslav Malinović

1. IZLAGANJE

Industrijska baština kao nosilac održive i regenerativne budućnosti
Sonja Ifko

Prilog se fokusira na ulogu industrijske baštine u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine (Sustainable Development Goals 2030 – SDG 2030). Klimatski izazovi ukazuju na hitnost u iznalaženju novih rješenja i ponovne upotrebe postojećih, neiskorištenih zgrada i lokacija. Carl Elefante dobro je sažeо tu ideju izjavom: „Najzeljenija zgrada je ona koja već postoji.“ Prilagodljiva upotreba zgrada i lokacija industrijske baštine stoga predstavlja priliku kako za industrijsku baštinu tako i za ostvarivanje SDG-a 2030 te time osigurava dobrobit i pravednu budućnost za sve.

Mnogi međunarodni dokumenti bave se tim pitanjem, ali problem je njihova implementacija, koja je uvijek vezana za lokalne uvjete. Prezentacija će se usredotočiti na neke ostvarene primjere i izazove povezane s prilagodljivom ponovnom upotrebotom industrijske baštine u lokalnim zajednicama u Sloveniji. Osnova će biti iskustva koja smo stekli u okviru nacionalnog interdisciplinarnog istraživačkog projekta Kulturna baština za inkluzivnu održivu transformaciju HEI-TRANSFORM. Cilj je razviti alat koji će podržavati donošenje odluka radi ostvarivanja uravnoteženih održivih projekata za inkluzivnu, prilagodljivu ponovnu upotrebu baštine u lokalnim zajednicama. Osim istraživača iz deset organizacija, sudjeluju i predstavnici ICOMOS Slovenije i TICCIH Slovenije. Kao nevladine organizacije, imaju veliki potencijal i mogućnosti za osiguranje participativnog pristupa i promicanje važnosti industrijske baštine u javnosti. Razumijevanje svih njenih mnogostrukih značenja - kulturnih, društvenih, ekonomskih i, naravno, ekoloških, ključno je za promociju baštine kao izvora lokalnog održivog razvoja.

Istraživanje je nastalo u okviru projekta HEI-TRANSFORM, koji finansira Slovenska agencija za istraživanje i inovacije, uz potporu ARRS J7-4641.

2. IZLAGANJE

Industrijska baština Rijeke – povijest, stanje i perspektive
Nana Palinić

Građevine i strukture industrijskog nasljeđa činile su, a i danas čine značajan dio urbanog tkiva Rijeke – nekada velike luke i industrijskog središta, a danas grada bez industrije u potrazi za novim identitetom. U Rijeci su osnovani i niz godina djelovali brojni pogoni, uglavnom prerađivačke industrije, a najveće, najpoznatije i najdugovječnije bile su tvornica papira, rafinerija šećera i tvornica duhana, tvornica strojeva, tvornica konopa, rafinerija nafte, tvornica torpeda i brodogradilište. U proteklih tridesetak godina zatvorena je većina riječkih tvornica i radionica, smanjen je promet luke i željeznice, a nekad vitalni prostori grada sada su napuštene zone industrijske arheologije. Gašenjem industrijeg nego li su bili istraženi i valorizirani, a neki su istu sudbinu doživjeli i unatoč dokazanoj vrijednosti.

Tijekom godina izrađen je niz kvalitetnih studija i projekata čija je svrha bilo osiguranje opstanka najvrednije riječke industrijske baštine. Realizacija je, međutim, uglavnom izostala i svodi se na tek nekoliko pozitivnih primjera obnove i prenamjene, a stanje na terenu uglavnom je lošije nego prije dvadesetak godina.

U Rijeci već 20 godina djeluje jedina hrvatska udružica za promociju i zaštitu industrijske baštine „Pro Torpedo“. Zalaganja stručnjaka nisu bila bez rezultata, pa danas većina građana riječku industrijsku baštinu doživljava kao bogatstvo koje treba očuvati te kao osnovu budućeg gospodarskog i urbanog napretka.

Budućnost bi trebala dati odgovor na više pitanja, od kojih je ključno je li se i koliko promjenila teorija pristupa i obnovi industrijske baštine i trebamo li i dalje inzistirati na promjeni funkcija nekadašnjih industrijskih pogona ili se trebamo vratiti industriji i u novim, humanijim okolnostima ponovno aktivirati i revitalizirati djelatnosti koje su brojnim gradovima podarile izgled i identitet.

3. IZLAGANJE

(Ne)iskorišćeni potencijali industrijskog nasljeđa u Crnoj Gori
Slavica Stamatović Vučković

Raspad SFRJ početkom devedesetih godina XX vijeka uslovio je društvenu i prostoru devastaciju praćenu procesima privatizacije u novonastalim državama, posebno u domenu industrije, kao osnovne privredne grane bivše zajedničke, socijalističke države. Takođe, izmještanjem epicentra globalne industrijske producije sa zapada na istok dolazi do stvaranja tzv. postindustrijskih gradova i naselja koje prate novi privredni, ekonomski i urbani problemi. Industrijski kompleksi i zgrade koji su van upotrebe uglavnom postaju „prostori bez sadržaja“ i novi oblik (neželjenog) graditeljskog nasljeđa.

Nakon proglašenja nezavisnosti (2006) procesi privatizacije industrijskih kompleksa i zgrada u Crnoj Gori se intenziviraju i u njihovoj transformaciji se vide veliki potencijali za novi privredni i ekonomski razvoj, uglavnom vezan za povećanje turističkih kapaciteta i razvoj turizma u širem smislu (posebno na Primorju), ali i izgradnjom, često nekontrolisanih, stambenih kvartova i zgrada (posebno u Podgorici). Tipologija definisana kroz ranija istraživanja industrijskog nasljeđa u Crnoj Gori (2015), koja prepoznaje pet različitih scenarija daljnog razvoja i sADBINE industrijskih zona, kompleksa i objekata (od aktivnih kakvi su Željezara u Nikšiću i KAP u Podgorici, do potpuno transformisanih kakav je primjer „Porto Montenegro“ u Tivtu), u ovom radu je preispitana i dopunjena novim primjerima i modelima.

Iako se pojedini primjeri transformacija, uglavnom s ekonomskog aspekta, mogu smatrati uspješnim, temeljan tretman i adekvatna valorizacija, kao i eventualna zaštita industrijskog nasljeđa, kao značajnog dijela opštег, cijelovitog arhitektonsko-kulturnog nasljeđa Crne Gore su, na žalost, uglavnom izostali, zbog čega se može govoriti o njihovom negativnom tretmanu i devastacijama nastalim tokom procesa privatizacija i transformacija.

5. IZLAGANJE

Preispitivanje vrednosti socijalističke industrijske baštine

- Tekstilna industrija u Novom Sadu –
Anica Draganić

Socijalistička industrijska arhitektura bila je reprezent društvenih transformacija i ekonomskog napretka. Posleratna obnova jugoslovenske industrije bila je neophodna u ekonomskom i političkom smislu. Pored materijalnih komponenti, kao što su opšti ekonomski rast i veća zaplenost, industrijalizacija je dala idealan okvir za uspostavljanje nove državne ideologije samoupravnog socijalizma. Novi industrijski objekti projektovani su prema potrebama radnika, s ciljem postizanja boljih uslova za rad, higijensko-tehničke zaštite, obrazovanja i viših društvenih standarda.

Iz današnje perspektive, nakon postsocijalističke deindustrijalizacije, napušteni industrijski objekti nemaju istu vrednost za savremeno društvo. Usled negiranja ili neprepoznavanja estetskih, istorijskih i/ili društvenih vrednosti, značajan broj fabrika skoro je potpuno devastiran.

Svedoci smo nestajanja krucijalnih elemenata naše nedavne industrijske prošlosti. Stoga je nužno preispitati odnose društvenih i ideoloških praksi, privrednog razvoja, planerske i arhitektonske delatnosti u periodima socijalističkog industrijskog razvoja i postsocijalističke deindustrijalizacije, radi utvrđivanja parametara za valorizaciju industrijskog nasleđa druge polovine 20. veka.

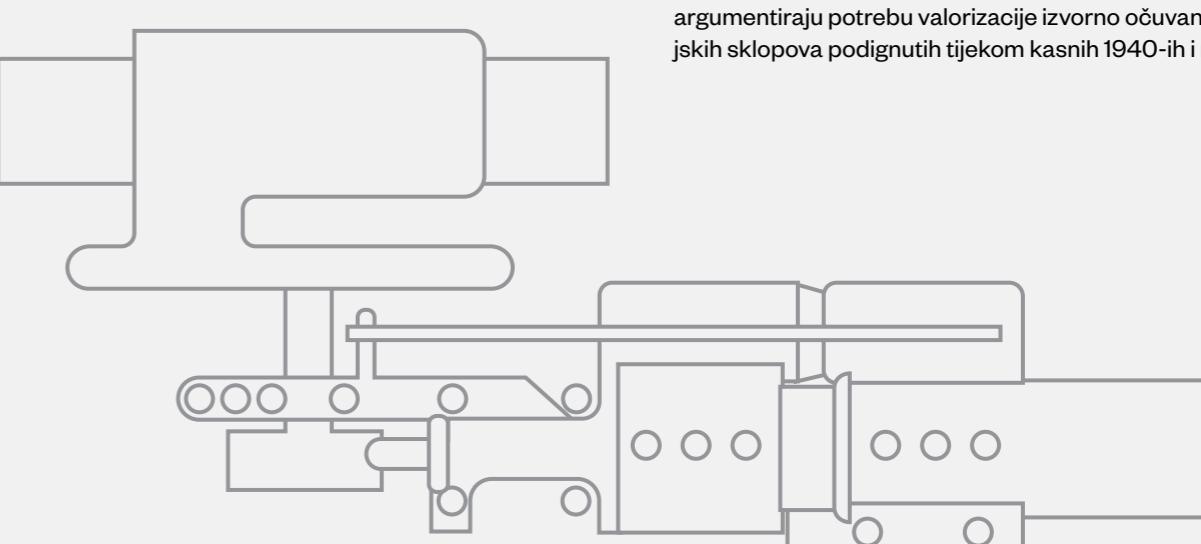
U radu će biti prezentovano nasleđe najstarije industrijske grane u Novom Sadu - tekstilne industrije, koja je u socijalizmu dostigla svoj vrhunac, a danas je sasvim ugašena. Identifikovanjem specifičnih vrednosti materijalne i nematerijalne baštine utvrđeno je njeno mesto i značenje u istoriji grada i kolektivnoj memoriji njegovih stanovnika, ali i korpusu ukupne industrijske baštine, kroz analizu primera dobre i loše prakse.

4. IZLAGANJE

Prema zaštiti makedonske industrijske baštine
Ivana Kocevska

Ovo izlaganje bit će posvećeno općem stanju zaštite makedonske industrijske baštine. Prvenstveno će se prikazati opseg zaštićene industrijske baštine kao kulturnog dobra, s osvrtom na kriterije zaštite. Zatim će se razmotriti uključivanje industrijske baštine u programe visokog obrazovanja, analizirajući načine na koje akademski programi doprinose izgradnji temelja za potencijalno ponovno promišljanje o industrijskoj baštini. Rasprava se proširuje na razne inicijative za promicanje i zaštitu u zemlji, s fokusom na ulogu ICOMOS-a Makedonija i drugih prisutnih organizacija civilnog društva.

Naposljetku, problematiziraju se izazovi koji koče napredak u zaštiti makedonske industrijske baštine kako bi se potaknuli budući napor za očuvanje i strateško planiranje.

6. IZLAGANJE

Nasljeđe planske industrijalizacije 1947-1952.
Goran Arčabić

Tvornice izgrađene s namjerom postavljanja temelja državne privrede u socijalističkoj Jugoslaviji moguće je percipirati kao materijalne ostatke procesa pokretanog ideologijom, s ciljem stvaranja novog društva. Posljedica je to činjenice da su privreda, urbanizam i arhitektura u državama istočne Europe po završetku Drugog svjetskog rata odražavali političke i ukupne tendencije za društvenim promjenama.

Stoga je pri vrednovanju industrijskih sklopova i građevina neizostavan njihov značaj svjedočanstva povijesnog trenutka. Premda su nerijetko postajali žrtve pragme na putu od ideje do realizacije, industrijski skloovi projektirani i izvedeni tijekom prve jugoslavenske petoljetke nose obilježja epoha u koju je ugrađena vizija modernosti. Složenost izvedbe pojedinih građevina i primjena inovativnih inženjerskih tehniki i metoda argumentiraju potrebu valorizacije izvorno očuvanih dijelova industrijskih sklopova podignutih tijekom kasnih 1940-ih i ranih 1950-ih.